

Міністерство освіти і науки України
Національний університет «Києво-Могилянська академія»
Факультет економічних наук
Кафедра економічної теорії

Кваліфікаційна робота
освітній ступінь – бакалавр

на тему: **«ЕКОНОМІЧНІ САНКЦІЇ ЯК ІНСТРУМЕНТ
ЕКОНОМІЧНОЇ ПОЛІТИКИ ЗА ЧАСІВ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ»**

Виконала: студентка 4-го року навчання,
Спеціальність: 051
«Економіка»

ПІБ : Житкова Катерина Геннадіївна

Керівник: Бураковський І.В. д.е.н., проф.

Рецензент: Жаліло Я. А. , д.е.н., ст. науковий
співробітник

(прізвище та ініціали)

Кваліфікаційна робота захищена
з оцінкою _____

Секретар ЕК _____

«_____» _____ 20____ р.

Київ – 2023

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ АНАЛІЗУ САНКЦІЙ ЯК ІНСТРУМЕНТУ ПОЛІТИКИ.....	5
1.1. Сутність та передумови запровадження санкцій проти Росії.....	5
1.2. Санкційна політика проти країни-агресора в історичній перспективі.....	12
РОЗДІЛ 2. МІЖНАРОДНІ САНКЦІЇ ПРОТИ РОСІЇ З ПОЧАТКУ ВІЙНИ: ОСНОВНІ ВИДИ	16
2.1. Формування міжнародного санкційного режиму	16
2.2. Санкційна політика щодо Росії: енергетика та високі технології	22
2.3. Санкції щодо осіб, які розповсюджують дезінформацію.....	26
РОЗДІЛ 3. ПОСИЛЕННЯ САНКЦІЙ ПРОТИ РОСІЇ: БАЧЕННЯ ТА РЕКОМЕНДАЦІЇ	28
3.1. Міжнародна санкційна політика щодо Росії в перспективі	28
3.2. Пропозиції щодо посилення санкційних обмежень.....	33
ВИСНОВКИ	42
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	43

ВСТУП

Актуальність дослідження. У відповідь на повномасштабну агресію Росії 24 лютого 2022 року, наслідком чого стала окупація цілої низки українських територій, міжнародна коаліція на підтримку України запровадила найбільші (за кількістю обмежень та масштабами обмежувальних заходів) за всю історію її існування. Ці санкції, що визнає і сама Російська Федерація, зменшили економічні можливості Росії вести війну проти України. Водночас міжнародна спільнота нарощує санкційний тиск на РФ.

Слід окремо зазначити, що основну роль у військовому протистоянні відіграє військовий фактор. А економічні санкції відіграють хоча і велику, але все-таки допоміжну роль у забезпеченні перемоги над ворогом.

Суто в теоретичному плані економічні санкції є інструментом примусу підсанкційної країни змінити свою політику. Санкції обмежують економічні можливості країни виробляти зброю та амуніцію, фінансувати інші витрати, пов'язані з веденням війни. В залежності від масштабів та тривалості, санкції гальмують соціально-економічний розвиток агресора в цілому.

Об'єктом дослідження є міжнародна санкційна політика проти Росії.

Предметом дослідження є інструменти економічних обмежень, які міжнародна спільнота застосовує проти РФ.

Метою роботи є охарактеризувати та проаналізувати санкції проти Росії з початку анексії Криму до сьогоднішнього дня та показати їх економічний вплив.

Для досягнення мети дослідження планується вирішити наступні завдання:

1. Розкрити сутність та передумови міжнародної санкційної політики проти Росії;
2. Виявити особливості санкційної політики проти країни-агресора на міжнародній арені;

3. Здійснити дослідження специфіки проблематики теми санкцій проти РФ з початку війни і до сьогодні та їх впливу на міжнародний ринок;
4. Визначити прогалини в міжнародній санкційній політиці щодо Росії;
5. Надати пропозиції щодо підвищення ефективності санкцій.

Методи дослідження. У дипломній роботі було використано такі методи дослідження: аналіз, синтез, узагальнення результатів дослідження, економічний, статистичний, порівняльний аналіз.

Апробація роботи. На основі проведеного дослідження були запропоновані шляхи підвищення ефективності впровадження міжнародних санкцій проти РФ на міжнародній арені.

Практична значущість дослідження полягає у поглибленні розуміння стану санкційної політики проти Росії та напрямів підвищення її результативності.

Інформаційна базою дослідження стали офіційні політичні документи, дослідження та рекомендації експертів, інформаційні матеріали ЗМІ тощо.

Структура дипломної роботи. Дослідження складається з трьох розділів із загальним обсягом 48 сторінок. Перелік посилань нараховує 41 найменування.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ АНАЛІЗУ САНКЦІЙ ЯК ІНСТРУМЕНТУ ПОЛІТИКИ

1.1. Сутність та передумови запровадження санкцій проти Росії

На початковому етапі стратегії передбачається інтенсивне використання внутрішніх ресурсів Російської Федерації, таких як державні субвенції, кредити, позики та внутрішнє інвестування. Вказані документи встановлюють терміни від 2023 до 2025 року для завершення першого підготовчого етапу. Після 2025 року уряд Російської Федерації розраховує на різке зростання іноземних інвестицій, введення технологій та активізацію науково-технічного співробітництва [13].

Очевидно, до 2025 року Російська Федерація планувала перейти до режиму скасування або призупинення основних санкційних пакетів, які сьогодні можна вважати гальмом технологічного розвитку російської економіки. Варто зазначити, що Росія не планувала відновлення територіальної цілісності та суверенітету України.

Застосування або посилення санкцій, як правило, є реакцією на порушення Росією встановлених правил поведінки на міжнародній арені, що викликали значний суспільний резонанс та створили політичні виклики для урядів країн, що вводили санкції. Однак, події, які спричинили загострення кризи відносин між Російською Федерацією та Україною, наприклад, проведення виборів на територіях, що перебувають поза контролем українських органів влади в Донецькій та Луганській областях, а також видання «місцевих паспортів», не привели до введення нового режиму санкцій. Замість цього, було розширено вже існуючий санкційний режим, що включає візові обмеження та заморожування рахунків на території Європейського Союзу. Хаотична реакція міжнародних партнерів України на ці деструктивні дії Росії щодо нашої країни може свідчити про відсутність системного підходу до санкційної політики стосовно Росії [3].

В умовах зростаючої непопулярності санкцій Європейського Союзу проти Російської Федерації в окремих країнах ЄС та відсутності очікуваних результатів від введення санкційного режиму проти РФ (в тому числі зміни політики РФ стосовно України загалом та відсутності кроків з боку РФ у питаннях, на підставі яких були введені або розширені санкції) [3], політика застосування санкцій проти РФ потребує системного перегляду з метою розробки санкційної стратегії, яка має чіткі критерії оцінювання її ефективності, а також формування власного бачення цілей, які переслідує санкційний режим проти РФ. Крім того, необхідно сформулювати стратегію подальших взаємовідносин між країнами Європейського Союзу та Сполученими Штатами Америки в умовах ігнорування Росією причин введення санкцій щодо неї.

Санкції, що накладаються на Росію, представляють собою політичні та економічні обмеження, введені проти Російської Федерації як держави, а також проти ряду російських осіб, організацій і компаній, які мають причетність до вторгнення Росії в Україну, що відбулося 24 лютого 2022 року [25].

Початок запровадження санкцій насправді наступив після оголошення президентом Росії Володимиром Путіним про визнання незалежності Донецької та Луганської Народних Республік (ДНР і ЛНР відповідно) 22 лютого 2022 року, а також початку повномасштабної агресії проти України з 24 лютого [25].

У глобальному контексті президент США Джо Байден заявив, що альтернативою санкціям була б можлива Третя світова війна [1], наслідком якої може стати загибель усього людства. В Україні було створено портал "Війна і санкції", на якому публікуються списки осіб, які вже підпали під санкції з початку повномасштабної війни Росії проти України, а також список кандидатів на включення до санкційних списків.

Ці обмеження стали новим етапом санкційного режиму, введеного міжнародною спільнотою в якості відповіді на порушення територіальної

цілісності України та прав людини в анексованому Криму та контрольованій Києвом частині Донецької та Луганської областей.

Європейський Союз та Сполучені Штати Америки застосовували практично всі доступні інструменти санкційного впливу, хоча різною мірою:

- дипломатичні заходи, такі як виключення Росії зі складу G8, позбавлення російської делегації права голосу в Парламентській асамблеї Ради Європи (ПАРЄ), припинення проведення самітів між ЄС та Росією, тимчасове припинення співпраці між НАТО та Росією та інше;
- індивідуальні санкції, такі як заборона на в'їзд певним категоріям російських громадян до відповідних країн, заморожування активів приватних осіб та інше;
- обмеження економічних відносин з російськими компаніями, що діють в Криму та Севастополі, включаючи заборону на інвестиції та передачу технологій окремим суб'єктам господарювання;
- обмеження економічного співробітництва з Росією в окремих секторах, таких як обмеження функціонування секторів критичної інфраструктури, реалізація великих інфраструктурних енергетичних проєктів та діяльність великих суб'єктів господарювання в цих секторах [10].

Санкції були введені етапами, починаючи з візових обмежень та блокування активів певних осіб, і впровадження економічних санкцій на окремі галузі або компанії відбувалося зазвичай лише у разі суттєвих порушень Росією норм міжнародного права або ескалації ситуації.

Так, після введення в березні 2014 року перших етапів санкцій, включаючи візові обмеження та заморожування активів, у зв'язку з порушенням територіальної цілісності України, подальше посилення санкцій Європейським Союзом та Сполученими Штатами Америки відбулося наприкінці липня 2014 року у зв'язку зі збиттям російською пусковою

установкою малазійського пасажирського літака МН17. Посилення санкцій передбачало накладення секторальних економічних обмежень та обмежень у торгівлі продукцією військового та подвійного призначення [35].

Варто зазначити, що санкції включали обмеження для російських банків та компаній щодо певних видів операцій. Поточний стан, перспективи, успіхи та недоліки багатостороннього міжнародного санкційного режиму проти Російської Федерації стосуються обмежень доступу до капіталовкладень та зупинки реалізації окремих проектів в енергетичній сфері шляхом заборони інвестицій та експорту та реекспорту високотехнологічного обладнання до Росії [10].

Пізніше Європейський Союз та Сполучені Штати Америки посилювали, уточнювали та розширювали список компаній, що підпадають під санкційні обмеження. Зокрема, наприкінці 2014 року та у 2015 році були запроваджені санкції стосовно конкретних суб'єктів господарювання в енергетичному секторі Росії, таких як Роснефть, Транснефть, Газпромнафта, Газпром, Лукойл, Сургутнафтогаз. Крім того, було введено заборону на торги облігаціями цих компаній з терміном обігу понад 30 днів та участь у організації випуску таких цінних паперів, а також заборону постачання товарів і технологій, що використовуються для освоєння вуглеводневих родовищ на глибоководних ділянках та арктичному шельфі, а також в сланцевих пластах [18].

У році, яким згадувались, Європейський Союз та Сполучені Штати Америки розширили сферу застосування санкцій шляхом введення обмежень стосовно компаній та осіб, які брали участь у незаконному ввезенні газових турбін в Крим, який був анексований Росією. У наступні роки – 2018 та 2019 – не спостерігалось значного посилення режиму санкцій, а ЄС та США обмежувались уточненням списків осіб, які підпадали під санкції, та продовженням строку дії раніше введених обмежень. Навіть після випадку захоплення російськими військами українських кораблів у Керченській протоці у листопаді 2018 року санкційний режим фактично не був посилено.

ЄС та США обмежувалися оновленням списків осіб, які підпадали під візові обмеження та заморожування їх активів.

Серед усіх видів санкцій, що були застосовані, економічні санкції є найефективнішими та найвпливовішими. Завдяки спільним зусиллям Європейського Союзу та Сполучених Штатів Америки російська валюта піддавалась тискам, доступ компаній до фінансових ринків був обмежений, відбувались торговельні шоки, які мали значний вплив на всю економіку.

На початку санкційного режиму були введені обмеження на поїздки та заморожування активів певних осіб з Росії. Потім санкції поширювались на господарські операції, пов'язані з російськими чиновниками та компаніями. Далі були введені санкції проти цілих секторів російської економіки, зокрема банківського (фінансового) сектору, нафтогазового сектору, оборонної та космічної промисловості. Також було обмежено споживчий сектор, включаючи продуктову галузь, шляхом непрямого застосування санкцій.

Додатково було застосовано широкий спектр санкцій проти анексованого Криму. Ці обмеження включали заборону на туристичні послуги, інвестиції, технічну допомогу, посередницькі, будівельні та інженерні послуги, пов'язані з інфраструктурою. Також були введені обмеження на імпорт товарів з Криму та Севастополя, якщо вони не мають українських сертифікатів, а також на поставки товарів та технологій для транспортної, телекомунікаційної та енергетичної галузей.

Отже, можна зазначити, що санкційний режим, спрямований проти Росії, включав заморожування активів фізичних та юридичних осіб, обмеження доступу до фінансових ресурсів, заборону діяльності на території країн, що запроваджували санкції, та обмеження їх діяльності на території третіх країн. Крім того, були застосовані санкції проти окремих секторів російської економіки з метою обмеження їхнього функціонування та розвитку, а також були введені експортно-імпортні обмеження. Застосування санкцій мало серйозний вплив на макроекономічну ситуацію в Росії, призвівши до зростання внутрішнього та зовнішнього боргу, неможливості

доступу до зовнішніх джерел запозичень та падіння цін на нафту. Внаслідок цього сталося швидке виведення капіталу з країни, що призвело до значного зменшення капіталовкладень у 2014 році [7].

У відповідь на ситуацію, що склалася, у серпні 2014 року уряд Російської Федерації прийняв рішення про подовження мораторію на перерахування пенсійних накопичень громадян у недержавні пенсійні фонди до 1 січня 2016 року. Це рішення фактично спричинило руйнування нормального функціонування накопичувальної пенсійної системи. Під час засідання Ради законодавців у місті Санкт-Петербурзі, яке відбулося 27 квітня 2015 року, Президент Російської Федерації Володимир Путін заявив, що внаслідок санкцій російська економіка понесла збитки у розмірі 160 мільярдів доларів США.

Зупинка можливості залучення зовнішніх позик також призвела до стрімкого зростання внутрішнього боргу Росії. За результатами 2017 року цей борг збільшився на 18,8% і становив 7 трлн 247,1 мільярда російських рублів. Це призвело до значного прискорення інфляції, девальвації рубля та підвищення кредитних ставок у банківській системі. У лютому 2018 року Російська Федерація припинила існування резервного фонду, оскільки його кошти були витрачені на покриття дефіциту державного бюджету в попередні роки. Резервний фонд був об'єднаний з Фондом національного добробуту, а його розмір на початок 2018 року скоротився на 14% в порівнянні з попереднім роком і становив 3 трлн 752,94 мільярда рублів (65,15 мільярда доларів США).

Дослідження Bloomberg Economics підрахувало збитки російської економіки внаслідок санкцій у період з 2014 до 2018 року. Вони були на 6% більшими, порівняно з тими показниками, які могли б бути без обмежувальних заходів.

Незважаючи на те, що наявні економічні дані підтверджують вплив санкцій на Росію, ці обмеження не спричинили такого шоку, якого очікували багато політиків та експертів. В цілому, введені санкції погіршили

макроекономічну ситуацію в Росії та призвели до загального зниження доходів суб'єктів господарювання та рівня життя громадян. Проте, це не вплинуло на зовнішню політику Росії щодо України, оскільки головною метою цих санкцій було примусити Україну прийняти російські умови для врегулювання військово-політичної ситуації.

Оцінка ефективності санкцій на практиці є досить складним завданням, особливо з урахуванням того факту, що вони майже завжди застосовуються разом з іншими засобами тиску, такими як загрози, перемовини, звернення до судових органів або третіх сторін тощо. Крім того, відокремлення впливу санкцій від інших економічних факторів є вкрай складною задачею. Ураховуючи аналізовані факти та обставини, можна зробити наступні висновки:

- економічні санкції, які були накладені на Росію, поки що не виявилися руйнівними для її економіки, що відхиляється від очікувань та передбачень. В цьому контексті російська економіка продовжує проявляти певну стійкість та здатність до адаптації;
- санкційна політика не може повністю охопити всі економічні аспекти, включаючи поведінку третіх країн та здатність підсанкційної економіки пристосовуватись до обмежень, що вводяться;
- санкції не можуть бути розглянуті як постійне явище, а вони є частиною конкретної політики, що застосовується в особливих надзвичайних обставинах. При цьому санкції також мають вартість для країн, які їх накладають. Ця обставина дозволяє Росії протидіяти санкціям на дипломатичному рівні та звертатися до відповідних економічних інтересів;
- санкції не мають глобального характеру, що дає російській економіці можливість переорієнтуватись на інші ринки та знайти нових партнерів;
- санкції були застосовані до секторів, які мають важливе значення для багатьох країн, зокрема в енергетичній сфері. У таких умовах виникає

проблема забезпечення єдності країн, що підтримують Україну, та розширення санкційної коаліції;

- санкції мають різний вплив на різні верстви населення, сектори економіки та регіони. Хоча вони справляють певний вплив на російську економіку, наслідки санкцій є різними;

- Росія залишається з певною можливістю компенсувати деякі економічні шоки, але наявність санкцій становить серйозну проблему для неї.

Очевидно, що ці та інші аспекти є результатом процесів економічної глобалізації, яка створює нове середовище для використання традиційних інструментів економічної політики.

1.2. Санкційна політика проти країни-агресора в історичній перспективі

Реакція представників влади Російської Федерації на наявні санкції не викликає надії на швидку зміну політики Росії та припинення порушень міжнародного права.

Як властиво авторитарним політичним режимам, Росія намагається замаскувати свої дії, посиляючись на захист демократичних принципів і процедур.

Російська Федерація уявляла кримський «референдум» як демократичну процедуру, через яку був здійснений «акт самовизначення» населення Криму щодо приєднання до РФ. Аналогічну стратегію РФ використовує щодо так званих «Л/ДНР» [5].

Тому відповідні санкції отримують назву «незрозумілих» та «незаконних». Зараз Росія налаштована на те, що не змінить свою поведінку, незважаючи на санкції.

Одночасно російська влада активно використовує аргумент про «користь» санкцій для російської економіки. Зокрема, наголошується на успіхах політики імпортозаміщення, яка компенсує негативні ефекти.

Росія стверджує, що санкції завдають більшої шкоди тим, хто їх застосовує, ніж самій РФ. Наприклад, у червні 2019 року Володимир Путін заявив, що Росія зазнала збитків близько 50 мільярдів доларів з 2014 року, тоді як ЄС втратив 240 мільярдів доларів, Японія – 27 мільярдів, а США – 17 мільярдів [3]. Росія намагається просувати цей аргумент у ЄС.

Крім інформаційної політики, що стосується санкцій, РФ ще приймає "контрзаходи" проти країн, що застосовують обмежувальні заходи щодо неї.

Російська Федерація запроваджує власні індивідуальні та економічні санкційні обмеження, зокрема щодо Європейського Союзу та Сполучених Штатів Америки. Основною метою російських економічних обмежень є заборона імпорту товарів на внутрішній ринок.

Залишення санкцій проти РФ в незмінному стані не може бути ефективним засобом впливу на російську поведінку на міжнародній арені. Відсутність ефективного внеску змін у санкційні заходи створює можливості для знаходження способів обходу санкцій.

Російська Федерація у середині 2000-х років формально зберігала статус глобального гравця у міжнародних відносинах, хоча насправді не відповідала цьому з точки зору економічного потенціалу. Однак, зростання доходів від експорту нафти та стабілізація внутрішньополітичної ситуації призвели до збільшення інтересу російських еліт до розташування своєї країни як глобального гравця.

У зазначений період Російська Федерація успішно закріпила свою позицію як одного з основних постачальників сировини на європейські ринки. Війна в Грузії та газові конфлікти з Україною допомогли Москві зберегти свій вплив на свою геополітичну периферію.

У контексті цього, агресія проти України, починаючи з анексії Криму, з російської перспективи була боротьбою за сферу впливу та за важливий для них статус глобального гравця. Тоді Європейський Союз та Сполучені Штати Америки висловлювали певну готовність до компромісу з Росією, принаймні

на пострадянському просторі. Це пояснюється їхньою поміркованою реакцією на анексію Криму та початок війни на Донбасі.

Основною метою такої стратегії з точки зору керівництва Росії було забезпечення збереження свого статусу глобального актора та зміцнення своєї позиції в світі. Це відкрило б можливості для Росії вирівняти технологічний розрив, оскільки в період перебудови у світовій економіці сировинним експортерам було складно отримувати доступ до передових технологій та встановлювати науково-технічну співпрацю з провідними державами.

Зважаючи на це, держава, що відіграє важливу роль у збереженні геополітичної рівноваги в регіоні, має потенціал отримувати доступ до передових технологій у межах необхідного обсягу для виконання своєї місії. Іншими словами, якщо ми говоримо про стримування розширення Китаю, необхідна наявність технологічного резерву. А якщо розмова йде про роль стабілізатора в Середній Азії, включаючи міграційні потоки, економіка країни повинна мати достатню силу та бути привабливою для трудових мігрантів з даного регіону.

У такій формулі, політика «підвищення ставок» Російської Федерації та створення нових криз має на меті досягнення кращих переговорних позицій. Російська Федерація прагне мати не лише одну арену для консультацій, але кілька окремих форматів переговорів з кожним з учасників [2].

Супутньо, сама Російська Федерація здійснює широкий спектр заходів з метою адаптації до відповідних обмежень і посилення конкурентоспроможності національної економіки. При цьому слід зауважити, що в певних аспектах ці заходи дають позитивні результати.

Наприклад, згідно з рейтингом «Doing Business 2014» (оцінювалися умови з червня 2012 до червня 2013 року), Росія посідала 92 місце, тоді як Україна – 112. У рейтингу «Doing Business 2019» Російська Федерація вже займала 31 позицію, а Україна – 71. Таким чином, за п'ять років Росія

піднялася на 61 позицію, в той час як Україна, при заявленому прискореному проведенні реформ, піднялася на 41 [9].

У сфері економіки протягом останніх чотирьох років Російська Федерація розробила низку галузевих програм розвитку, включаючи:

- розробку нової стратегії розвитку енергетичного комплексу до 2035 року (в даний час діє стратегія до 2030 року);
- затвердження стратегії розвитку зернового комплексу Російської Федерації до 2035 року (прийнята 10 серпня 2019 року);
- перегляд стратегії розвитку морської діяльності Російської Федерації до 2030 року;
- прийняття стратегії розвитку машинобудування для харчової та переробної промисловості до 2030 року (2019 рік);
- затвердження стратегії розвитку мінерально-сировинної бази Росії до 2035 року (грудень 2018 року);
- прийняття стратегії розвитку транспортного машинобудування до 2030 року (17 серпня 2017 року);
- розробку і затвердження стратегії розвитку сільськогосподарського машинобудування Росії до 2030 року (липень 2017 року);
- Транспортна стратегія Російської Федерації до 2030 року (затверджена в 2014 році).

Усі ці документи свідчать про наявність санкційних обмежень, які виступають основною причиною майбутнього технологічного відставання галузі та становлять перешкоду для її розвитку [11].

Всі стратегії включають кілька етапів реалізації, перший з яких передбачає поліпшення законодавства з метою спрощення роботи іноземних інвесторів, захисту їхніх інтересів та усунення адміністративних бар'єрів.

РОЗДІЛ 2. МІЖНАРОДНІ САНКЦІЇ ПРОТИ РОСІЇ З ПОЧАТКУ ВІЙНИ: ОСНОВНІ ВИДИ

2.1. Формування міжнародного санкційного режиму

США, ЄС та інші країни, які проявляють підтримку України, систематично вживають санкційних заходів проти Російської Федерації, що почали діяти у 2014 році. Цей процес призвів до утворення комплексної системи обмежень, які застосовуються проти російських фізичних та юридичних осіб. Нові обмеження, спрямовані на бізнес-структури та обмеження свободи руху російських політиків і олігархів, призначені посилити тиск на Кремль з метою зупинити агресію Росії проти України [21].

Необхідно продовжувати застосовувати санкції проти прихильників режиму Володимира Путіна, включаючи арешти активів цих осіб на західних ринках, обмеження їх можливостей у сфері бізнесу та фінансування конфліктів. Громадськість відіграє важливу роль у запобіганні послабленню та зняттю санкцій, працюючи на усунення прогалин та недоліків у санкційному режимі.

Особливу увагу заслуговує міжнародна ініціатива під назвою Sanctions2020, яка є шерінговою моделлю в світовій політиці. Її метою є виявлення осіб та механізмів, які допомагають Росії ухилятися від чинних санкцій. Учасники ініціативи обмінюються інформацією та іменами осіб, які причетні до анексії Криму, війни на Донбасі та конфліктів у Сирії, з метою подальшого розширення списків санкцій проти фізичних осіб і компаній.

Дослідження, проведені журналістами OCCRP з використанням так званих "Райських паперів", свідчать про цілеспрямовану допомогу Росії окремих компаній у обході санкцій. Наприклад, Міжнародний Інвестиційний Банк Угорщини спеціалізується на допомозі найвпливовішим особам в Росії у відмиванні грошей, ухиленні від сплати податків та уникненні персональних санкцій для осіб, пов'язаних з Путіним. Західні журналісти, досліджуючи особисті активи Володимира Путіна, вказують на роль Сергія

Ролдугіна, чії офшорні фірми здійснюють великі придбання для Путіна, на що вказують журналісти [33].

Згідно з проведеним розслідуванням Організації ОССРР (Консорціум розслідування корупції та організованої злочинності), виявлено, що Володимир Путін мав близько 2 мільярдів доларів, які були збережені у панамських офшорних компаніях. Ці кошти надходили на рахунки офшорних структур через використання сірих схем, що свідчить про можливе безпосереднє розкрадання державних коштів [7].

Наприклад, у 2010 році компанія під назвою International Media Overseas, яка належить Сергію Ролдугіну, повинна була укласти угоду щодо придбання акцій «Роснефти» через іншу офшорну структуру. Однак, ця угода була скасована, і в результаті такого розриву контракту компанія Сергія Ролдугіна негайно отримала компенсацію у сумі 750 тисяч доларів. Умови контракту між цими фірмами були спеціально сконструйовані таким чином, щоб передбачити високі фінансові штрафи за невиконання умов контракту. Можна припустити, що ці умови були замислені не для виконання, тому «Роснефть» сплатила компанії International Media Overseas Ролдугіна ряд «штрафів» на загальну суму близько 69 мільйонів доларів. Шляхом такого маніпулювання було просто виведено 69 мільйонів доларів з «Роснефті» і «відбілено» за допомогою компанії Сергія Ролдугіна [34].

Інше джерело коштів на офшорних рахунках, які пов'язані з Путіним, становлять «пожертви бізнесменів». Раніше близький до Кремля бізнесмен Сергій Колесников розповідав про такі схеми, де російські олігархи здійснювали пожертвування на користь друзів президента, при цьому 35% від цих коштів потрапляли на офшорні рахунки. ОССРР вдалося виявити такі «пожертви», зокрема, на путінські офшори гроші переказувались через структури, пов'язані зі сталеливарним магнатом Олексієм Мордашовим, партнером Путіна по дзюдо Аркадієм Ротенбергом, а також бізнесменом і сенатором Сулейманом Керімовим [33].

Значна частина операцій офшору стосувалася активів, належних Ковальчуку, зокрема компанії «Відео Інтернешнл», гірськолижного курорту «Ігора» (де відбулося весілля дочки Путіна) та преміум-готелю «Дача Вінтера» (відомого також як «дача Путіна») та інших [33].

Питання щодо особистої участі Володимира Путіна в операціях, які відображені в документах офшорних компаній Ролдугіна, залишається предметом дискусій, але варто відзначити, що малоімовірним є те, що найбільші нафтові та металургійні компанії домовилися про медіа-активи Юрія Ковальчука без безпосередньої згоди президента Російської Федерації.

Влітку 2018 року відбулося фінансування сотень македонців з боку Івана Саввіді з метою організації жорстоких протестів у столиці Скоп'є проти референдуму, що стосувався зміни назви країни. Цю інформацію було отримано в результаті розвідки, проведеної американськими спецслужбами. Референдум передував голосуванню в парламенті, де було прийнято рішення про зміну назви країни. Варто зазначити, що Іван Саввіді має вплив не тільки на Балкани, але і на духовенство Афону [36].

Цікавою особливістю є те, що контроль за функціонуванням зазначеного контрабандного каналу здійснюється російськими організованими злочинними угрупованнями, які підконтрольні Івану Саввіді, з тимчасово окупованої території півострова Крим, зокрема з міста Севастополя. Ці угруповання співпрацюють з російськими спецслужбами та отримують частку з цього незаконного обігу. Завдяки діям Івана Саввіді, 6 громадян України – члени екіпажу українського судна «RS-97» – протягом 1,5 року перебували у грецькій в'язниці та були звільнені тільки у червні 2018 року [38].

Значимо, що незважаючи на широко відомі факти щодо діяльності Івана Саввіді, він досі не знаходиться у списку осіб, на які накладені активні санкції, що дозволяє йому продовжувати незаконні операції на користь політики Кремля.

Згідно з даними української сторони, українські підприємства Года Нісанова і Зараха Ілієва здійснювали доставку продовольчих конвоїв, наповнених летальною зброєю, для підтримки бойовиків на Донбасі. Год Нісанов особисто постачав озброєння для бойовиків. Валерій Герасимов, генерал, що відповідає за збройні сили Росії з 2012 року, розробив та затвердив стратегію захоплення Криму Кремлем у 2014 році, підтримку сепаратистів на сході України, втручання у сирійську війну та втручання у президентські вибори в США 2016 року [35].

Ці факти демонструють, що санкції, як відповідь на російську агресію проти України, спрямовані на осіб, які активно причетні до різноманітних корупційних схем і активно виводять гроші за кордон, де частина цих активів була заморожена.

Результати атаки на електронної пошти Національного Комітету Демократичної Партії, який приписують Головному розвідувальному управлінню (ГРУ), показують нову воєнну стратегію, розроблену Герасимовим і відому як Доктрина Валерія Герасимова. Генерал вказує, що головною метою цієї доктрини є створення хаосу в країні противника, підтримуючи її в постійному стані внутрішнього конфлікту і заворушень. Європейський Союз, Канада, Австралія, Швейцарія і Ліхтенштейн ввели санкції проти Валерія Герасимова за керівництво захопленням Росією Криму і підтримку сепаратистів на сході України.

Захоплення Криму Росією, підтримка східно-українських сепаратистів, втручання у референдум щодо Brexit та президентські вибори в США 2016 року створили перешкоди для багатьох західних споживачів, які більше не бажають купувати російські алмази.

Чим більший тиск на російських бізнесменів та політиків, тим більша ймовірність зміни політики Кремля щодо України. Ігор Чайка, молодший син генерального прокурора Росії Юрія Чайки, пов'язувався зі злочинністю в країні, включаючи політичні вбивства. Незважаючи на це, Ігор Чайка ніколи не потрапляв до санкційних списків і успішно використовував прізвище

свого батька для заробітку великих капіталів. Він став засновником будівельної компанії «ПБК» в Криму [42]. Ця компанія займається будівництвом житлових та готельних комплексів на окупованому півострові, а також працює як туроператор і екскурсійне бюро, надаючи близько 40 різних послуг. Сини генпрокурора Юрія Чайки стали об'єктом громадської уваги після розкриття Фондом боротьби з корупцією Олексія Навального їхніх бізнес-імперій, закордонної нерухомості та зв'язків зі злочинною групою Цапко в 2015 році. Незважаючи на цей скандал, брати продовжують успішно розвивати свій бізнес [44].

У серпні 2018 року стало відомо, що Ігор Чайка разом з політиком Олегом Мітводем планує здійснити будівництво станції опріснення води в Ірані [26]. Пізніше, в жовтні, уряд надав дозвіл компанії, пов'язаній з молодшим сином генерального прокурора Російської Федерації, на консолідацію 75% акцій найбільшого виробника залізничних шпал в країні [26]. Цей крок передбачав продаж 25% акцій компанії «Бетелтранс» (БЕТ), яка є власністю ОАО «РЖД», компанії «Т-Індустрія», що належить Ігорю Чайці. Ця операція була спрямована на уникнення санкцій, які можуть бути застосовані. [26].

Крім того, ці компанії використовували рахунки в банку Укіо для відмивання коштів, отриманих злочинним шляхом, включаючи викрадення 230 мільйонів доларів США з казначейства Росії, що було розкрито адвокатом Сергієм Магніцьким, а також коштів, отриманих у результаті інших шахрайств в Росії [26]. Сергій Собянін, мер Москви, також був включений до списку осіб, пов'язаних з російським режимом [25]. Він відзначався своєю участю в антиконституційних переворотках, узурпації влади, знищенні демократичних інститутів, корупції та організації політичних репресій [25].

Сергій Собянін, який входить до партії «Єдина Росія» і є членом Бюро Вищої ради цієї партії з 2001 року, також є членом комітету почесних членів Імператорського Православного Палестинського Товариства [25]. Всі його дії

на різних посадах, пов'язаних з російською владою, були спрямовані на підтримку курсу Володимира Путіна, сприяючи ліквідації цивільних прав і свобод в Росії, придушенню опозиції, монополізації влади в руках обмеженого кола осіб з оточення Путіна [25].

У 2008 році, під час виборів Президента Російської Федерації, Сергій Собянін очолив виборчий штаб Дмитра Медведєва, що відіграло роль у тимчасовій передачі влади від Путіна до Медведєва з метою забезпечити подальше повернення Путіна на посаду Президента без зміни Конституції [25]. Після перемоги Медведєва на виборах і призначення Путіна на посаду голови уряду, Собянін став віце-прем'єром уряду РФ та продовжив службу під Путіним [25].

Юрій Трутнєв, який у 2013 році був призначений повноважним представником Президента Російської Федерації в Далекосхідному федеральному окрузі, був включений до списку осіб, підготовленого Міністерством фінансів США для Конгресу у 2018 році [43]. Втім, санкції проти Юрія Трутнєва так і не були введені, і він висловив задоволення з цим фактом [28].

Особлива увага повинна бути приділена Міжнародному Інвестиційному Банку (The International Investment Bank, МІБ), який фактично є державним російським банком і, через свою специфіку, уникає міжнародних санкцій, що діють проти інших російських банків. МІБ було засновано в 1979 році з метою забезпечення фінансового обслуговування Ради економічної взаємодопомоги і продовжило свою діяльність після розпаду Радянського Союзу.

На початку 2019 року головний офіс МІБ було переміщено з Москви до Будапешту. Цей банк уникає фінансового і регуляторного нагляду, а також не підлягає аудиту. Він не зобов'язаний дотримуватися стандартів аудиту та не потребує авторизації чи реєстрації. Міжнародний статус фінансової організації забезпечує МІБ імунітет від європейських та американських санкцій, що були запроваджені з 2014 року.

Серед дев'яти акціонерів МІБ є колишні комуністичні держави Європейського Союзу, такі як Угорщина, Румунія і Болгарія, а також Куба і В'єтнам, які залишаються під комуністичним режимом. Проте Росія є найбільшим індивідуальним акціонером банку, що свідчить про продовження російського впливу в МІБ.

Оскільки банк має статус міжнародної фінансової організації, він звільнений від банківського нагляду в Європейському Союзі і використовується як юридичний механізм для уникнення економічних санкцій проти Росії. Забезпечення ретельного контролю та дотримання міжнародних норм є важливими аспектами для всіх транзакцій, що проходять через МІБ.

2.2. Санкційна політика щодо Росії: енергетика та високі технології

Обмеження експорту деяких технологій та нафтопереробки до Російської Федерації розширило список санкцій, що застосовуються до нафтового сектору. До існуючої заборони на експорт нафтового обладнання, що була запроваджена в 2014 році, додана нова заборона, що ускладнює та збільшує вартість модернізації нафтопереробних заводів у Росії.

Також міжнародна спільнота встановила заборону своїм компаніям на здійснення нових інвестицій у російський енергетичний сектор з певними винятками, які стосуються сектору цивільної ядерної енергетики та транспортування певних енергетичних продуктів до Європейського Союзу.

Узагальнюючи, перелік санкцій, що застосовуються до енергетичного сектору, включає ряд заходів, викладених нижче:

1. Повна заборона імпорту всієї сирих нафтових продуктів, доставлених морським шляхом, з Російської Федерації.
2. Заборона для російських громадян та юридичних осіб резервувати газові сховища.
3. Заборона на нові інвестиції в російський гірничодобувний сектор, за винятком видобутку певних видів сировини.

4. Європейський Союз разом з «міжнародною коаліцією ліміту цін» у рамках «Великої сімки +» встановили ліміти цін на такі продукти:
- експорт сирих нафтових продуктів з Росії, доставлених морським шляхом, на рівні максимальної ціни 60 доларів США за барель;
  - нафтопродукти з націнкою на сировину, такі як дизельне паливо, гас та бензин, за максимальну ціну 100 доларів США;
  - нафтопродукти зі знижкою на сировину, такі як мазут і лігроїн, що відображають динаміку ринку, за максимальну ціну 45 доларів США за барель.

Головною метою цих санкцій є зменшення доходів Російської Федерації та, отже, обмеження її економічної здатності проводити військові дії в Україні. З іншого боку, обмеження цін також сприятимуть стабілізації глобальних енергетичних ринків та користі глобальній економіці.

Крім того, міжнародна спільнота також запровадила ряд санкцій проти авіаційного та морського транспорту. Зокрема, у зв'язку зі зростанням напруженості відносин між Росією та міжнародною спільнотою, було прийнято ряд санкційних заходів, спрямованих на обмеження російських діянь у сфері авіації та морського транспорту. Ці заходи мають на меті обмежити доступ Росії до критичних технологій, послуг та ресурсів, а також зменшити її економічну та військову здатність.

Однією зі санкцій є заборона експорту, продажу, постачання або передачі будь-яких літаків, запчастин до них і обладнання до Росії. Також заборонено надавати послуги з ремонту, технічного обслуговування та фінансування, пов'язані з авіаційними засобами. Закрито авіапростір Європейського Союзу для всіх літаків, які належать, зареєстровані або підконтрольні Росії, включаючи приватні літаки олігархів.

У сфері морського транспорту також було введено обмеження. Зокрема, обмежено експорт товарів морської навігації і радіозв'язку. Судна під російським прапором були заборонені у в'їзді до портів Європейського

Союзу, за винятком випадків медичної, продовольчої, енергетичної та гуманітарної необхідності.

Також було припинено визнання Російського морського реєстру судноплавства на рівні Європейського Союзу, а порти, сертифіковані ним, були закриті для в'їзду будь-яких суден незалежно від прапора. Оператори з Росії та Білорусі, що займаються вантажними автомобільними перевезеннями в Європейському Союзі, були заборонені, за винятком певних категорій, які включають сільськогосподарську та харчову продукцію, гуманітарну допомогу та енергетику.

Додатково, було посилено контроль над експортом товарів подвійного використання та передових технологій, спрямованих на уразливі сектори російського військово-промислового комплексу. Також було розширено перелік юридичних осіб, проти яких запроваджуються обмеження. Особлива увага була приділена компаніям, що діють у військовій та оборонній галузях, а також тим, що підтримують вторгнення.

Санкції також призводять до скорочення високотехнологічного виробництва у Росії виробництва автомобілів, транспортного обладнання та комп'ютерів. Заборона експорту технологій з Європейського Союзу призводить до зниження технологічних можливостей Росії.

Зазначимо, що більшість комерційного повітряного флоту Росії побудована в країнах Європейського Союзу, Сполучених Штатах та Канаді. Це означає, що Росія залежить від іноземних постачань і підтримки для підтримання свого повітряного флоту відповідно до міжнародних стандартів безпеки.

У загальному контексті санкційних заходів, міжнародна спільнота продовжує розширювати перелік юридичних осіб та секторів економіки, до яких застосовуються обмеження. Це включає компанії, які займаються військовою та оборонною сферами, а також сфери, що підтримують вторгнення. Зокрема, Європейський Союз спільно з державами "Великої сімки" та іншими партнерами-однодумцями припинив надання Росії режиму

найбільшого сприяння, що позбавило її основних торговельних переваг, пов'язаних з членством в СОТ.

Європейський Союз прийняв рішення не збільшувати тарифи на імпорту з Російської Федерації. Однак, замість цього було введено комплекс санкцій, які передбачають заборону та обмеження імпорту або експорту певних товарів.

На сьогодні загальна оціночна вартість експортних обмежень на товари й технології становить 43,9 мільярди євро, що складає 49 % експорту ЄС до вторгнення. Обмеження поширюються на 58 % довоєнного імпорту, що становить 91,3 мільярди євро [11]. Загальна вартість експортних обмежень на бізнес-послуги становить 3,28 мільярди євро (16 % експорту послуг ЄС до вторгнення) [11].

Заборона імпорту російського вугілля впливає на четверту частину всього світового експорту вугілля Росії, що становить втрату доходів у розмірі 8 мільярдів євро щорічно.

У той же час, санкції наразі не стосуються торгівлі сільськогосподарськими та продовольчими товарами, включаючи пшеницю та добрива, між країнами, що не належать до ЄС та Росії.

Одна з груп санкцій Європейського Союзу (ЄС) включає заборону компаніям з Росії постачати товари та послуги для державних потреб ЄС або інших країн за рахунок коштів ЄС. Крім того, ЄС обмежив фінансову та нефінансову підтримку державних або державно-контрольованих юридичних осіб Росії у рамках своїх програм, таких як Horizon 2020, Euratom і Erasmus+. Нові контракти або угоди з російськими державними органами або пов'язаними з ними юридичними особами більше не будуть укладатись.

Комісія припинила участь російських державних органів або пов'язаних з ними юридичних осіб у всіх поточних грантових угодах і призупинила виплати за програмами Horizon 2020, Euratom і Erasmus+ до особливого розпорядження.

В загальному, всі юридичні особи, незалежно від форми власності (державні або приватні), які зареєстровані або діють в Росії, Білорусі або на неконтрольованих урядом територіях України, не мають права на участь у програмі Horizon Europe, за винятком Європейської дослідницької ради та Європейської інноваційної ради. У контексті виключення, фізичні особи, які проживають на вказаних територіях, можуть брати участь у програмі Марії Складовської-Кюрі, за умови, що вони не знаходяться в списку об'єктів санкцій.

9 вересня 2022 року Рада Європейського Союзу ухвалила рішення повністю припинити дію Угоди про спрощення візового режиму з Російською Федерацією. Російським громадянам більше не надається привілейований доступ до країн Європейського Союзу, а їх очікує довший, витратний та складніший процес оформлення віз [16].

Європейський Союз залишається відкритим для певних категорій російських громадян, які подорожують з важливих причин, таких як члени сімей громадян ЄС, журналісти, дисиденти та представники громадських організацій.

Російські документи, видані в окупованих регіонах України або на анексованих територіях Грузії, а також особам, які проживають у цих регіонах чи на цих територіях, не вважаються чинними для отримання візи або перетину кордонів Шенгенської зони.

2.3. Санкції щодо осіб, які розповсюджують дезінформацію

Державні та прокремлівські засоби масової інформації (ЗМІ), шляхом розповсюдження дезінформації та застосування інформаційних маніпуляцій, відіграють вагомий роль у підтримці російської агресії проти України. Вони становлять пряму загрозу суспільному порядку та безпеці як в межах Європейського Союзу, так і в світі загалом. З цієї причини ЄС прийняв рішення про застосування санкцій щодо ЗМІ, що контролюються кремлівськими структурами та поширюють дезінформацію

Країни, що виразили свою підтримку Україні, прийняли рішення про заборону мовлення та поширення матеріалів ряду медіа, зокрема Russia Today, Sputnik, «Россия РТР»/«РТР Планета», «Россия 24»/Russia 24, TV Centre International, NTV/«NTV Мир», «Россия 1», REN TV та «Первый канал» через кабельні, супутникові або цифрові мережі, платформи, вебсайти й мобільні додатки [39]. Усі відповідні ліцензії, дозволи та угоди, що стосуються розповсюдження інформації, будуть припинені, включаючи трансляції в треті країни. Крім того, реклама товарів або послуг в медіа, які підпадають під санкції, також забороняється.

З метою досягнення більшої ефективності в застосуванні обмежувальних заходів, Європейська Комісія внесла пропозицію про включення порушень обмежувальних заходів ЄС до списку кримінальних злочинів ЄС та посилення правових механізмів для повернення та конфіскації заморожених активів. Надзвичайно важливо, щоб обмежувальні заходи ЄС були повністю виконані, і неприпустимо дозволяти порушення цих заходів з мотивів особистої користі.

Згадані пропозиції спрямовані на забезпечення того, щоб у майбутньому активи фізичних та юридичних осіб, які порушують обмежувальні заходи, могли бути обов'язково конфісковані.

РОЗДІЛ 3. ПОСИЛЕННЯ САНКЦІЙ ПРОТИ РОСІЇ: БАЧЕННЯ ТА РЕКОМЕНДАЦІЇ

3.1. Міжнародна санкційна політика щодо Росії в перспективі

На цьому етапі доцільно зосередитися на дипломатичних санкціях, так як вони можуть бути використані як засіб тиску та водночас залишають можливість для переговорів та діалогу. Послаблення цих санкцій може бути розглянуто, якщо Росія проявить конкретну волю до вирішення конфлікту та забезпечення миру в регіоні, включаючи повагу до суверенітету та територіальної цілісності України.

Однак, фінансові санкції, які найбільше вразливі для російської економіки, мають бути зняті тільки після досягнення вагомих кроків з боку Росії у напрямку розв'язання конфлікту та виконання зобов'язань відповідно до Мінського протоколу. Важливо підкреслити, що зняття фінансових санкцій повинно бути прив'язане до конкретних досягнень та компенсації збитків, завданих Україні та її союзникам.

Крім того, важливо зберегти єдність серед країн-санкціонерів і уникнути надання сигналу, що порушення міжнародного права може бути непокаране або має обмежені наслідки. Розробка чіткої стратегії виходу з санкцій, що передбачає конкретні критерії та умови для послаблення чи скасування, є важливим кроком у формуванні нового міжнародного статусу.

Отже, залишаючись відданими принципам санкцій та зберігаючи їхню ефективність, можна розглядати послаблення санкцій проти Росії в контексті досягнення конкретних політичних, дипломатичних та миротворчих результатів, які сприятимуть стабільності та безпеці в регіоні. Процес послаблення повинен бути ретельно розглянутий та прив'язаний до досягнення конкретних мето-цілей, з урахуванням інтересів різних держав та забезпечення загального благополуччя.

Максимальна унікальність та ефективність нових санкцій та поліпшення санкційного режиму є неминучими наслідками збереження

єдності позицій європейських держав, включаючи ті, що прагнуть до послаблення чи зняття санкційного режиму. У США антиросійські санкції є важливою складовою довгострокової російської політики. Самі санкції мають широкий спектр застосування та пов'язані не тільки з ситуацією в Україні, але й залежать від взаємодії між Білим домом та Конгресом.

Пакет дипломатичних санкцій націлений на зменшення політичного впливу Росії на міжнародний порядок денний, включаючи її участь у різних глобальних управлінських форматах.

Послаблення цих санкцій відкриє нові можливості для діалогу з Росією, проте з обмеженим потенціалом для подальшої дестабілізації. Стосовно фінансових аспектів, які мають ключову роль у стратегії послаблення санкцій проти Росії, їхнє розглядання слід проводити на завершальному етапі.

Аналогічна логіка може бути застосована до прихильників повернення Росії до Групи Восьми.

Лише повне відновлення де-юре та де-факто контролю Києва над територією ОРДЛО може бути передумовою для послідовного послаблення санкцій проти РФ. Щодо анексованого Криму, відновлення контролю та компенсація завданої шкоди Україні є необхідними умовами остаточного припинення дії багатостороннього режиму антиросійських санкцій. У випадку відсутності прогресу з боку РФ, санкції повинні бути посилені.

Це стосується як санкцій ЄС, так і санкцій США, які мають значний потенціал впливу на РФ та можуть бути посилені в різних напрямках, включаючи їхнє розширення на треті країни, що співпрацюють з Росією у чутливих або санкційних сферах.

Необхідно наголосити, що індивідуальні санкції можуть бути ефективними тільки за умови послідовного застосування проти всіх залучених осіб.

Якщо йдеться про посилення санкцій, варто зазначити, що санкції, які були введені США у 2018 році проти 7 олігархів та 17 чиновників, виявилися

недостатньо ефективними через відсутність координації з іншими західними державами та обмежений масштаб санкцій.

Необхідно звернути особливу увагу на посилення та впровадження цільових санкцій проти банківських та фінансових установ Росії, детально розглянути ті, які здійснюють фінансування підривної та агітаційної діяльності або підтримують спроби злому кібербезпеки України та її союзників. З огляду на загострення ситуації в басейнах Чорного та Азовського морів, розгляд може бути також націлений на окремий пакет секторальних санкцій проти російської суднобудівної промисловості.

У той же час, слід визнати, що санкції, пов'язані з системою SWIFT або суверенним боргом Російської Федерації, на даний момент мають обмежений вплив. Росія має незначний обсяг державного боргу відносно ВВП та значний торговельний баланс (понад 130 млрд доларів США). Однак, з часом РФ може зіткнутися з проблемами, тому санкції в цих сферах повинні бути посилені [42].

Санкції є важливим інструментом «між війнами та словами» для тиску на Росію та обмеження її потенціалу, який загрожує міжнародній безпеці. Сильним аспектом санкцій є їх гнучкість та широкий спектр впливу, однак основна слабкість полягає у обмеженій силі впливу на процеси прийняття рішень в РФ до цього часу.

Після анексії Криму у 2014 році, міжнародні санкції не стали вироком для росіян, а навпаки викликали в них почуття оборони. Незважаючи на фінансову кризу в Росії, санкції, хоч і виявилися недостатніми, все ж були достатніми для того, щоб у Кремлі усвідомили загрозу нових економічних обмежень.

Російський Центральний банк та Міністерство фінансів активно накопичували кошти й переміщували їх до безпечних місць. Протягом восьми років міжнародні резерви РФ зросли з 385 мільярдів доларів до 630 мільярдів доларів. Центральний банк інвестував їх у валютні активи за

кордоном, такі як єврооблігації, казначейські облігації США, золото й депозити.

Запровадження вторинних обмежень, зокрема загроз санкціями третім державам, що співпрацюють з Росією у вже санкційованих сферах, є перспективним напрямом для посилення санкцій.

З метою зменшення ризиків, пов'язаних з можливим впливом санкцій, Росія з 2017 до 2022 року активно розширювала свою присутність у валютах, інших ніж долар США та британський фунт. Наприклад, частка казначейських облігацій США в резервах Росії зменшилася з 150 млрд доларів на початку 2014 року до 5 млрд доларів через вісім років. У той же час, частка активів у євро та юанях зросла.

Наступна дія Європейського Союзу – ставка на пасивність – не мала бажаного ефекту. З 24 лютого 2022 року резерви Російського Центрального банку були заморожені у всіх західних країнах.

Незважаючи на те, що в перші місяці великої війни Росію було санкційовано найбільшою кількістю санкцій у світі, у Кремля вистачало коштів, щоб утримати економіку від колапсу. Лише 15% від загального обсягу резервів у 630 млрд доларів було витрачено на підтримку рубля протягом дев'яти місяців. Також Росія продовжувала отримувати валютні доходи від своїх експортних операцій, включаючи продаж нафти та газу за кордоном. Крім того, Центральний банк РФ стабільно тримав п'яту частину своїх резервів у золоті, яке можна було конвертувати в готівку за потреби.

Забезпечуючи себе перед війною, Росія збільшила обсяги коштів у Фонді національного добробуту з 65 млрд доларів до 182 млрд доларів з 2018 до 2022 року (13,5 трлн рублів). За півроку до вторгнення всі активи Фонду були переведені в золото, євро, єни та юани.

У останні три місяці 2022 року російський уряд витратив 3 трлн рублів з Фонду національного добробуту на забезпечення фінансування війни. За даними російського Міністерства фінансів, наразі в Фонді національного добробуту є активи на суму 11,9 трлн рублів, з яких ліквідні активи (ті, що

можуть бути швидко конвертовані в готівку) становлять 6,7 трлн рублів або 87 млрд доларів. За оцінками KSE, цього фінансування Кремлю вистачить до кінця 2023 року.

Натомість, Україна, не маючи таких резервів, підтримує свою економіку завдяки фінансовій допомозі від іноземних партнерів. Зокрема, для компенсації інфраструктурних збитків, оцінених Світовим банком на понад 400 млрд доларів, Україні необхідно отримати заморожені резерви Російського Центрального банку. Для цього країна має розробити швидкий та ефективний механізм конфіскації коштів агресора.

В своїх зусиллях компенсувати втрату ринків у ЄС та інших країнах, Росія намагається розширити експорт нафти в Китай, Індію та інші країни.

Так, у травні морський імпорт російської нафти до Китайської Народної Республіки досягав 1,1 млн барелів на добу, що представляє значне збільшення порівняно з першим кварталом 2022 року, коли він становив 750 тис. барелів, і з 2021 роком, коли досягав 800 тис. барелів. Крім того, Китай отримує ще близько 800 тис. барелів російської нафти на добу через трубопроводи відповідно до урядових угод. Китайські державні компанії Sinopec і Zhenhua планують збільшувати свої закупівлі нафти марки ESPO. Один із шляхів доставки цього сорту нафти є через трубопровід Східний Сибір – Тихий океан до порту Козьміно, звідти вона перевозиться танкерами до Китаю [35].

Згідно з даними аналітичної компанії Vortexa Ltd, у травні поточного року 20 з 21 нафтових вантажів, що відправлялися з порту Козьміно, були призначені для поставок до Китаю. Крім цього, компанії Sinopec, Zhenhua і Livna активно збільшують свої обсяги нафтопостачань з російських портів у Балтійському морі [10]. Наприклад, у травні компанія Livna виконала щонайменше дві відправки нафти марки Urals з балтійських портів з подальшою доставкою до Китаю, а компанія Zhenhua, через швейцарську Paramount Energy, спеціалізовану на продажу нафти російських і казахстанських виробників, придбала частину російської нафти.

Вихід західних трейдерів, які відмовляються постачати російську нафту, сприяв приходу нового гравця на ринок – Shandong Port International Trade Group з Китаю, що підтримується урядом КНР. Крім того, Китай планує поповнити свої стратегічні нафтові запаси за допомогою дешевої російської нафти.

Згідно з даними Kpler, у травні поточного року імпорт російської нафти до Індії досягав 740 тис. барелів на добу, що значно перевищує показники квітня (284 тис. барелів на добу) і відповідного періоду минулого року (34 тис. барелів на добу). Індія має плани подвоїти свої обсяги імпорту російської нафти, використовуючи вигідні знижки, запропоновані компанією «Роснефть». У квітні Росія запропонувала Індії механізм подвійних платежів: за російську нафту – в доларах або євро, за інші товари – у рупіях та рублях. Індія старается отримати ще більші знижки на російську нафту та планує придбати її за ціною нижче 70 доларів за барель. Представники індійської сторони, під час переговорів з московськими представниками, вказали, що таким чином Індія намагається компенсувати додаткові витрати, пов'язані з покупкою російської нафти в умовах загострення геополітичної ситуації та зростання санкційного тиску [19].

За даними Bloomberg, державні та приватні нафтопереробні підприємства Індії придбали понад 40 мільйонів барелів російської нафти з моменту вторгнення в Україну наприкінці лютого. Ця цифра перевищує експорт з Росії в Індію за весь 2021 рік на 20% [31].

Ці дані свідчать про те, що РФ активно працює над різними способами обходу санкцій у взаємодії з країнами, які готові попри все співпрацювати з Російською Федерацією.

3.2. Пропозиції щодо посилення санкційних обмежень

Варто зазначити, що думки експертів та аналітиків щодо впливу нафтового ембарго ЄС на подальший розвиток російської нафтової торгівлі розходяться. Деякі вважають, що ця заборона суттєво пошкодить економіку

РФ, тоді як інші стверджують, що наслідки будуть незначними, особливо з урахуванням світового зростання цін на нафту.

Фахівці з країн ЄС виявляють невеликий оптимізм щодо цього питання. Наприклад, Рольф Ланггаммер, експерт з торгівлі німецького Інституту світової економіки, вважає, що швидкі зміни в політиці Росії у війні проти України через радикальні заходи санкцій з боку Заходу ймовірніше за все не відбудуться.

Завдяки стану державного бюджету РФ та структурним особливостям російської економіки, створюються умови для довготривалого і самодостатнього функціонування військової економіки. Гунтрам Вольф, директор аналітичного центру Bruegel у Брюсселі, вважає, що ембарго на нафту може вплинути на доходи РФ лише в далекому майбутньому.

Сама дискусія щодо нафтового ембарго та перехідного періоду тривалістю в півроку вже призвела до того, що деякі імпортери посилили свої запаси нафти, що спричиняє додаткове підвищення світових цін. Імовірно, ці ціни продовжуватимуть зростати.

Економіст Віталій Шапран зазначає, що значний вплив на економіку країни-агресора буде мати ціна на нафту в діапазоні від 30 до 40 доларів за барель. З іншого боку, Євген Дубогриз, асоційований експерт CASE Україна, вказує, що втрати РФ від європейського ембарго можуть складати щорічно від 12 до 15 мільярдів доларів, що приблизно становить 5% доходів федерального бюджету.

Михайло Крутіхін, один з партнерів консалтингової компанії RusEnergy, вже прогнозував, що нафтові доходи ймовірно зменшаться принаймні на 20% у зв'язку з ембарго Європейського Союзу.

У будь-якому випадку, необхідно продовжувати санкції та спонукати азійські країни також до введення обмежень на енергоресурси з РФ. Варто пам'ятати, що закриття лазівок у санкціях є необхідним кроком.

Є важливим розуміння основної мети санкційного режиму. Потрібно чітко усвідомлювати, що санкції спрямовані на підвищення ціни

застосування сили та порушення міжнародних норм. Їх комплексний характер створює різноманітні негативні ефекти для цільової держави.

Стосовно використання погроз застосування санкцій, то широке та активне використання погроз щодо санкцій є ефективним інструментом у міжнародній політиці. Попередній досвід показує, що Росія не змогла уникнути негативних наслідків, коли вона порушила норми міжнародного порядку. Таким чином, погрози розширення або поглиблення санкцій можуть забезпечити збереження впливу на процес прийняття рішень, залишаючись менш затратним інструментом для країн, які вводять санкції.

Щодо оптимальних характеристик санкційного режиму, то є необхідним зосередитися на розширенні спектру санкційних заходів, які охоплюють обмеження імпорту та експорту, фінансові обмеження, тарифи, ембарго, квоти та нетарифні бар'єри. Гнучкість санкцій, зокрема тривалість їх дії та прив'язка до конкретних кроків Росії, є ключовими факторами їх успішності.

Забезпечення широкої міжнародної підтримки для санкційного режиму є надзвичайно важливим. Вагомість санкцій зростає, коли на них схиляються багато країн, формуючи єдину фронтальну позицію.

Загалом, враховуючи ці рекомендації, можна досягти максимальної ефективності та успішності санкційного режиму при його застосуванні проти Росії.

Питання мультистороннього формату антиросійських санкцій потребує адекватної оцінки. На одному боці, колективна єдність багатьох країн у введенні антиросійських санкцій робить їх застосування менш витратним і менш ризикованим для кожної окремої країни. З іншого боку, підтримка такої єдності вимагає значних зусиль, з огляду на політичні інтереси кожної країни. Знаходження балансу між залученням широкого кола країн до санкційного режиму та забезпеченням його надійності та ефективності є одним з ключових завдань стратегії антиросійських санкцій.

Санкції повинні мати тривалий характер та враховувати можливі довгострокові геополітичні наслідки. Санкції є інструментом довготривалої дії і можуть мати максимальний політичний ефект через тривалий час після їх введення. Цей політичний ефект часто відрізняється від планувань на початку і залежить від зміни умов та контексту. При наявності широкої коаліції країн, що вводять антиросійські санкції, імовірним є поступове розходження політичних цілей та розуміння цими країнами загальної політики щодо Росії [24].

Для досягнення оптимального рівня послаблення санкцій проти Росії варто використовувати стратегічне планування протягом багатьох років, щоб мінімізувати можливі ризики. Необхідний діалог з послабленою санкціями Росією настає в той момент, коли досягається повне відновлення контролю Києва над територією ОРДЛО, а також повне відновлення контролю над Кримом та компенсація нанесеної Україні шкоди.

Управління політикою стримування Росії потребує уважного підходу, щоб уникнути її можливого союзу з Китаєм. Також важливо займатися впливом Росії на питання ядерної зброї, контролю над озброєнням та регіональною безпекою. З часом відповіді на ці питання можуть суттєво відрізнитися серед держав, що ввели антиросійські санкції.

Для досягнення більш змістовного діалогу між державами-партнерами, включаючи Україну, важливо глибше розуміти їхні інтереси та різні оцінки та позиції стосовно антиросійських санкцій. Це сприятиме більш продуктивній і тривалій співпраці в даному напрямку. З іншого боку, важливо зазначити, що українські потреби не повинні бути сплутані з інтересами інших держав. На даний момент може настати час, коли Україна буде мати відмінні погляди на подальшу форму та обсяг антиросійських санкцій. Будучи тверезими та прагматичними, ми можемо досягти максимальної користі від санкцій і не бути несподівано залишеними в разі послаблення або скасування їх.

Країни Заходу використовують санкції як інструмент для захисту своїх інтересів. На сьогоднішній день їхні інтереси в певній мірі збігаються з нашими, але це не означає, що це буде завжди так.

Для більш системного впливу на російську політику, варто розглянути поєднання різних типів санкцій та періодичне продовження їх дії. Це допоможе сигналізувати про залежність санкційного тиску від конкретних змін у поведінці.

Також слід розширити список осіб, які підпадають під персональні санкції. Персональні санкції спрямовані на покарання осіб, які приймають рішення, що мають деструктивні наслідки для міжнародної безпеки. Незважаючи на поширення списків, наразі існує кілька осіб, які уникли санкцій. Слід звернути увагу на ці прогалини та включити їх у персональні санкції.

Населенню Росії слід наочно донести, що санкції є ефективним інструментом, а контрсанкції шкодять самому російському населенню. Ми маємо запобігти спробам влади перетворити санкції на засіб зміцнення свого режиму. Ефект «rally-around-the-flag» буде задіяний, а також важливо підкреслювати вплив санкцій на російську економіку. Хоча вплив може бути незначним у певних аспектах, наприклад, у торговельних санкціях, фінансові санкції суттєво погіршують довгострокові перспективи Росії та уповільнюють її розвиток. Цю оцінку варто висвітлити більш яскраво.

Зокрема, Росії завдають шкоди запроваджені нею ж контрзаходи, що призводять до підвищення цін через скорочення рівня конкуренції на ринку продовольчих товарів. Санкції мають не лише міжнародну, а й внутрішню політичну вартість для Кремля, особливо при повнішому інформаційному супроводженні їх режиму в Росії.

Застосування санкцій є необхідним елементом двох стратегій: відновлення територіальної цілісності та суверенітету України, а також визначення формату відносин з Росією в повоєнний період. Вирішення цих

завдань залежатиме від співвідношення сил, загального контексту регіональної безпеки, міжнародних режимів та ступеня взаємозалежності.

У стратегічному плані управління конфліктом на сході України, наша мета полягає в повному припиненні російського впливу у всіх його проявах, зокрема вирішення суперечностей в українському політичному просторі.

В рамках реалізації такої стратегії, санкції відіграють важливу роль у оцінці можливостей та ризиків для Москви. Їх ефективність особливо значима, коли наближаємося до точки рівноваги, де вигода від збереження російської присутності на сході України майже рівноцінна політичним, репутаційним та економічним втратам в очах керівництва Кремля. Ключовим критерієм успішності санкцій стає наша здатність визначати цю точку і змінювати санкційні заходи залежно від рішень, що приймаються російським урядом.

Підтримка бізнесу у виході з Росії стає важливим завданням. З лютого 2022 року понад 1 400 іноземних компаній вийшли з Росії, з них більше 200 продали або списали активи, а 1 200 оголосили про скорочення або тимчасове припинення своєї діяльності.

Багато транснаціональних корпорацій зменшили свою присутність або повністю вийшли з Росії з перших місяців війни. Проте, понад тисяча іноземних компаній все ще залишаються в Росії. З початку серпня 2022 року російський уряд вживає заходів, щоб зробити вихід з Росії витратним для західних компаній. Зокрема, обмежувальні заходи застосовуються до юридичних осіб та громадян з «недружніх держав», включаючи США, країни-члени ЄС, Велику Британію, Австралію та Канаду.

Останні зміни в російському законодавстві дозволяють ігнорувати голоси іноземних акціонерів та членів правління. Тепер для продажу акцій компаній, що підпадають під санкції, потрібне схвалення президента. Бізнесу з країн, що перебувають під санкціями, також належить продавати активи зі знижкою не менш як 50% від ринкової вартості, вказаної у звіті про оцінку активів. Рекомендується надавати відстрочку платежу на один-два роки

та/або погодитись на добровільне перерахування не менш як 10% від вартості угоди до федерального бюджету [2].

У зв'язку з цим, на мою думку, робота має вестись у таких напрямках:

А. Заборона на інвестиції з Росії. Усі компанії, які мають штаб-квартири або є власниками компаній у країнах, які підпадають під санкції, повинні вивести свої активи з Росії. Погіршення регуляторного середовища в Росії, яке стає все більш складним та дорогим для виходу, свідчить про те, що швидкий вихід з країни є розумним фінансовим рішенням. Тому іноземним компаніям краще якомога швидше зменшити масштаби своєї діяльності та розпочати процес ліквідації російських дочірніх компаній.

Б. Запровадження інвестиційного арбітражу для компенсації збитків, спричинених дискримінаційними російськими законами. Російська Федерація має більш як шістьдесят активних двосторонніх угод про інвестиції з більшістю країн-членів Європейського Союзу, а також з іншими важливими державами, включаючи Канаду, Японію, Корею, Швейцарію та Великобританію. Варто зазначити, що хоча Росія не має подібної угоди з Сполученими Штатами Америки, американські компанії все ж можуть скористатись інвестиційним арбітражем, якщо вони структурують свої інвестиції в Росії через юрисдикцію, яка має угоду про інвестиції з Російською Федерацією [12].

На основі результатів попереднього аналізу можна стверджувати, що російські обмежувальні заходи порушують більшість міжнародно визнаних стандартів щодо захисту інвестицій, включаючи угоди про заохочення та взаємний захист інвестицій. На основі норм та стандартів, які включають принципи рівноправного та справедливого ставлення до інвесторів, захист від незаконної експропріації та негативних змін у законодавстві, транснаціональним корпораціям краще скористатися перевагами існуючих двосторонніх угод про заохочення та взаємний захист інвестицій. Вони можуть ініціювати інвестиційні арбітражні процедури проти Російської Федерації. Крім цього, розглянути можливість утворення

консорціуму позивачів на етапі арбітражного розгляду спору, щоб збільшити тиск на уряд Росії.

В. Запровадити нові заходи щодо оподаткування дивідендів від російських компаній та обмеження виплат росіянам. Пропозиція передбачає встановлення наступних законодавчих вимог для країн санкційної коаліції:

(i) Застосування 100% податку на дивіденди та інші доходи, одержані від російських джерел, для компаній, що зареєстровані в країнах санкційної коаліції, з дії, починаючи з 24 лютого 2022 року;

(ii) Обмеження будь-яких виплат дивідендів або інших доходів від цінних паперів компаніям, що зареєстровані в Росії, а також російським резидентам;

(iii) Прийняття законодавчого акту, який гарантуватиме акумуляцію та використання цих коштів для фінансування потреб відновлення України.

Г. Для забезпечення більшої прозорості та контролю рекомендується встановити обов'язкове розкриття інформації щодо бізнесу з Росією та Білоруссю. У попередньому розділі вже зазначено, що регуляторні органи санкційної коаліції повинні вимагати повного розкриття всіх активів та бізнесу, що здійснюється з Росією та Білоруссю, а також з російськими та білоруськими компаніями в третіх країнах. При цьому необхідно представити політику ради директорів, що стосується бізнесу з Росією, поки триває конфлікт. Впровадження публічного розкриття інформації також підсилює ефективність запропонованих заходів.

З моменту початку конфлікту, Росія використовує різні шахрайські схеми для уникнення санкцій, зокрема в сферах експорту нафти, торгівлі, фінансів та імпорту критично важливих технологій і компонентів. Країни санкційної коаліції активно працюють над запобіганням обходу санкцій. Хоча Європейський Союз ще не передбачає кримінальної відповідальності за порушення санкцій, він оголосив про створення Репозиторію обміну інформацією щодо санкцій, щоб поліпшити потоки інформації між країнами-

членами ЄС та Комісією. Також відкрито можливість введення додаткових санкцій. [4].

У Сполучених Штатах була створена оперативна група KleptoCapture, міжвідомчий правоохоронний орган, що забезпечує дотримання російських санкцій. Однак, існує можливість для подальшого вдосконалення цього процесу. В різних юрисдикціях вже висуваються пропозиції щодо посилення примусового виконання санкцій, але все ще не в усіх країнах санкційної коаліції порушення санкцій має статус кримінального правопорушення.

Створення загальнодержавного органу для координації санкційної політики в Україні сприятиме підвищенню ефективності цього процесу. Даний орган буде відповідальним за направлення та координацію зусиль з введення санкцій проти Росії. Для досягнення максимальної ефективності необхідно встановити додаткові вимоги до звітності менеджерів активів та запровадити нові вторинні санкції проти ключових посередників. Ми пропонуємо створити спеціальну установу, яка буде відповідати за моніторинг та звітування щодо дотримання санкцій проти Росії в різних юрисдикціях. Можна використати досвід Групи експертів РБ ООН з питань санкцій проти Північної Кореї як прикладу для створення такого органу. Його основні функції будуть полягати в зборі та аналізі даних, розробці рекомендацій щодо застосування санкцій, а також наданні експертної підтримки в галузі санкційних заходів.

ВИСНОВКИ

Отже, поки триватиме російська агресія проти України, питання санкцій проти РФ перебуватиме на порядку денному як інструмент впливу на поведінку РФ через обмеження її економічних вести агресивну політику.

Росія сьогодні залишається однією з найбільших потенційних загроз у світі як терористична держава, яка використовує ядерний шантаж, чинить геноцид українського народу, нехтує міжнародним правом та кордонами інших держав, а також погрожує світу розв'язуванням нової світової війни, що вимагає відповідної реакції з боку міжнародної спільноти, використовуючи в тому числі санкції як інструмент тиску.

Санкції, запроваджені проти Росії, вже зараз є безпрецедентними, але ескалація злочинних дій Росії на території України приведе до їх подальшого посилення, оскільки підтримка України її союзниками та партнерами буде продовжуватись.

Як зазначалося вище, вплив санкцій на авторитарні держави має свої особливості, які слід враховувати при плануванні та реалізації санкцій. Тому необхідно вести постійний аналіз ефективності запроваджених санкцій з економічної та політичної точки зору.

Але в кінцевому підсумку лише економічні санкції проти РФ не можуть забезпечити перемоги України. Основним чинником успіху України у відновленні суверенітету та територіальної цілісності України в кордонах 1991 року була і залишається нарощування військової спроможності Збройних Сил України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Адамс, П. Чи втомиться Захід допомагати Україні? BBCnews Україна.
URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/features-616746142>.
2. Більшість європейців підтримують Україну.
URL: <https://armyinform.com.ua/2022/05/06/66-yevropejcziv-pidtrymuyut-vstup-ukrayiny-v-yes-najbilshe-u-portugaliyi/3>.
3. Бодняк О. 7 країн-членів ЄС просять підтримати заявку України на вступ
Режим доступу: Zaxid.net.<https://zaxid.net/prezidenti>.
4. Вступ України до Європейського Союзу / Укрінформ. Режим доступу: <https://www.ukrinform.ua/rubric-politics/3427317-es-skazav-ukrainskij-evrointegracii-yes.html5>.
5. Гапоненко В. А. Демократизація виборчого законодавства: рекомендації ЄС та стан їхнього виконання. Адаптація національного законодавства відповідно до Угоди з Європейським Союзом. Наукова монографія. За ред. О. В. Кузьменко. К.: Видавничий центр «Кафедра», 2019, С.195–203.
6. Загальнонаціональне опитування: Україна протягом війни (2022, березень, 1) Соціологічна група «Рейтинг». Режим доступу: https://ratinggroup.ua/research/ukraine/obschenacionalnyy_opros_ukraina_v_usloviyah_voyny_1_marta_2022.html.
7. Зеленський, В. Зовнішня політика України сьогодні потребує чотирьох речей: швидкості, креативності, амбітності та результативності
Режим доступу: <https://president.gov.ua/news/zovnishnya-politika-ukrayini-sogodni-potrebuye-chotiroh-rech-72205>.
8. Кодіс, Є.. Зарубіжний досвід реалізації євроінтеграційної політики в Україні. Геополітика України: історія і сучасність: зб. наук. пр. / редкол.: Л. М. Газуда (гол. ред.), І. В. Артьомов та ін. –Ужгород : ДВНЗ "УжНУ". Вип. 2 (25), 2020, С. 121–128.

9. Мельник, В. В. Державна політика соціально-економічного розвитку в період євроінтеграції України. Науковий вісник Ужгородського національного університету: серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство. Ужгород: Гельветика, Вип. 20. Ч. 2, 2018, С.115-118.
10. Понад 80% опитаних українців підтримують вступ до ЄС та НАТО / Євроінтеграційний портал. Режим доступу: <https://eu-ua.kmu.gov.ua/novyny/ponad-80-opytanyh-ukrayinciv-pidtrymuyut-vstup-do-yes-ta-nato-0>.
11. Сіренко, К. Ю. Євроінтеграційна політика України: позитивні та негативні аспекти. Науковий вісник Ужгородського національного університету: серія: Міжнародні економічні відносини та світове. Ужгород : Гельветика, Вип. 22, Ч.3, 2018, С. 65–68.
12. Kraatz S. The Russian Embargo: Impact on the Economic and Employment Situation in the EU // Policy Department A: Economy and Scientific Policy, European Parliament, PE 536.291,10 pp.
13. Too smart by half? // The Economist. – 2014. – Sept. 6–12. – P. 23–24.
14. Europeans Face Export Losses as Sanctions Bite Russian Ruble//The Wall Street Journal, Real Time Economics, 19.12.2014 – URL : <http://blogs.wsj.com/economics/2014/12/19/europeans-face-export-losses-assanctions-bite-russian-ruble/>
15. Giumelli F. Who pays for the sanctions on Russia? // European Council on Foreign Relations, Dec.5, 2014 – URL: http://www.ecfr.eu/article/commentary_who_pays_for_the_sanctions_on_russia372.
16. Vara V. Hurt Putin, Hurt Yourself? // The New Yorker, Aug.19, 2014 – URL:: <http://www.newyorker.com/business/currency/hurt-putin-hurt>.
17. Russian sanctions: 130,000 European jobs at stake // ING International Trade Special-URL: https://www.ing.nl/media/ING_EBZ_Russian-sanctions-130000-European-jobs-at-stake_tcm162-53242.pdf.

18. The Impact of Economic Sanctions. Our Economic Scenario. Update 9/2014// Think Act. Roland Berger, Sept. 2014, 23 pp.
19. Ost-Ausschuss: Deutscher Handel mit Russland hat stark abgenommen
Weiterlesen // Sputnik Deutschland 26.02.2014 –
URL: <http://de.sputniknews.com/wirtschaft/20150226/301281799.html/>
20. Russian sanctions crushing German business // Reuters, 01.08.2014 – URL
: <http://rt.com/business/177252-russian-sanctions-tgermany-business/>
21. Are sanctions on Russia beginning to bite? // CBC News-Business,
Aug.07,2014 – URL: <http://www.cbc.ca/news/business/are-sanctions-onrussia-beginning-to-bite-1.2729192>.
22. Cardwell, P.J. & Moret, E. The EU, sanctions and regional
leadership. European Security. 1-21. 2022.
URL: <https://doi.org/10.1080/09662839.2022.2085997>.
23. Chachko, E.& Benthon Heath, J. A watershed moment for sanctions?
Russia, Ukraine, and the economic battlefield. Cambridge University
Press, AJII, Vol. 116, 135-139. doi:10.1017/aju.2022.
24. Chyzh, O. The impact of Western sanctions on Putin`s war. Canadian
Journal of Political Science. 55, 496-501. doi:10.1017/S0008423922000336.
25. Drezner, D. Sanctions sometimes smart: targeted sanctions in theory
and practice. International Studies Review, 13:1, 96-108. 2022.
26. EU adopts its latest package of sanctions against Russia over the
illegal annexation of Ukraine`s Donetsk, Luhansk, Zaporizhzhia and
Kherson regions.European Council. 2022. Council of the European
Union. URL: <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2022/10/06/eu-adopts-its-latest-package-of-sanctions-against-russia-over-the-illegal-annexation-of-ukraine-s-donetsk-luhansk-zaporizhzhia-and-kherson-regions/>
27. EU restrictive measures against Russia over Ukraine (n.d.).European
Council.Council of the European Union. URL:

- <https://www.consilium.europa.eu/en/policies/sanctions/restrictive-measures-against-russia-over-ukraine/> Accessed 11 October, 2022.
28. EU sanctions against Russia explained(n.d.). European Council.Council of the European Union. <https://www.consilium.europa.eu/en/policies/> Accessed 11 October, 2022.
  29. Horvathy, B. Diverging narratives of economic sanctions –some observations on the EU sanctions against Russia. *EU Law Journal*, Vol. 3, No. 2, 15-23. 2015.
  30. Implementation of sanctions against Russia under the export administration regulations (EAR). FR 12226 .The Rule by the Industry and Security Bureau. 2022. URL: <https://www.federalregister.gov/>
  31. Macias, A. & Wilkie, Ch.U.S. announces new sanctions on Russia in response to Ukraine annexation. CNBC. 2022. URL: <https://www.cnbc.com/2022/09/30/us-set-to-announce-new-russia-sanctions-over-ukraine-annexation.htm>.
  32. Michaelsen, Ch. Are the West`s sanctions against Russia actually working? The Conversation. 2022. URL: <https://theconversation.com/are-the-west-s-sanctions-against-russia-actually-working-190424>.
  33. Ministry of Foreign Affairs Singapore. Sanctions and Restrictions Against Russia in Response to its Invasion of Ukraine. 2022. URL: [https://www.mfa.gov.sg/Newsroom/Press-Statements-Transcripts-and-Photos/2022/03/20220305sanctions#:~:text=In%20this%20regard%2C%20we%20will,Goods%20\(Control\)%20Order%202021](https://www.mfa.gov.sg/Newsroom/Press-Statements-Transcripts-and-Photos/2022/03/20220305sanctions#:~:text=In%20this%20regard%2C%20we%20will,Goods%20(Control)%20Order%202021).
  34. Portela, C., Pospieszna, P., Skrzypczyńska, J. & Walentek, D. Consensus against all odds: explaining the persistence of EU sanctions on Russia. *Journal of European Integration*. Vol.43, No. 6, 683-699. 2021. URL: <https://doi.org/10.1080/07036337.2020.1803854>.

35. Russia`s aggression against Ukraine:EU adopts sixth package of sanctions. European Council. Council of the European Union. 2022. URL: <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2022/06/03/russia-s-aggression-against-ukraine-eu-adopts-sixth-package-of-sanctions/>
36. Silva, P. & Selden, Z. Economic interdependence and economic sanctions: a case study of European Union sanctions on Russia. Cambridge Review of International Affairs,33:2, 229-251. 2020. URL: <https://doi.org/10.1080/09557571.2019.1660857>.
37. Stein, J. & Whalen, J. Biden aides explore rarely used sanctions weapon against Russia. The Washington Post. 2022. URL: <https://www.washingtonpost.com/us-policy/2022/03/24/russia-economy-sanctions/>
38. Treasury prohibits transactions with Central Bank of Russia and imposes sanctions on key sources of Russia`s wealth. 2022, February, 28, U.S. Department of the Treasury. URL: <https://home.treasury.gov/news/press-releases/jy0612>.
39. UN Sanctions. Security Council Report.No. 3, 25 November 2013. Accessed April 20, 2022. URL: <http://www.securitycouncilsanctions.org/2013/03/25/2013-03-25-UN-Sanctions-Report-3.pdf>.
40. Ursula von der Leyen announces cap on electricity revenue. 2022, September, 14, Deutsche Welle, URL: <https://www.dw.com/en/eus-ursula-von-der-leyen-announces-cap-on-revenue-from-electricity-to-combat-energy-crisis/a-63112660>.
41. Russian sanctions: 130,000 European jobs at stake // ING International Trade Special-URL: https://www.ing.nl/media/ING_EBZ_Russian-sanctions-130000-European-jobs-at-stake_tcm162-53242.pdf
42. The Impact of Economic Sanctions. Our Economic Scenario. Update 9/2014// Think Act. Roland Berger, Sept. 2014, 23 pp.

43. Ost-Ausschuss: Deutscher Handel mit Russland hat stark abgenommen
Weiterlesen // Sputnik Deutschland – URL:
<http://de.sputniknews.com/wirtschaft/20150226/301281799.html>
44. Russian sanctions crushing German business // Reuters, 01.08.2014 – URL :
<http://rt.com/business/177252-russian-sanctions-tgermany-business/>
45. Are sanctions on Russia beginning to bite? // CBC News-Business,
Aug.07,2014 – URL: <http://www.cbc.ca/news/business/are-sanctions-onrussia-beginning-to-bite-1.2729192>.